

Vitalie IONAȘCU,

lector universitar al Catedrei Științe polițienești și socio-umane,
master în drept

Ana CANȚER,

ofițer de urmărire penală al secției de urmărire penală
al Inspectoratului de Poliție Ialoveni, locotenent de poliție

AUDIEREA MARTORILOR SAU A VICTIMELOR CU APLICAREA UNOR MODALITĂȚI SPECIALE

Martorul este persoana citată în această calitate de organul de urmărire penală sau de instanța de judecată, precum și persoana care face declarații, în modul prevăzut de codul de procedură penală, în calitate de martor. Ca martori pot fi citate persoane care posedă informații cu privire la vreo circumstanță care urmează să fie constatată în cauză.

În anumite situații securitatea martorilor poate fi pusă în pericol în legătură cu calitatea lor și în dependență de informația de care dispun. În aceste sens art. 215 CPP al RM stabilește condițiile de aplicare a măsurilor de protecție urmărind scopul soluționării în practică a eventualelor probleme ce pot apărea pe parcursul procesului și aplicarea din oficiu, a măsurilor de protecție, chiar dacă eventual persoana nu le solicită.

Din totalitatea de măsuri de protecție cu caracter procedural importante pentru legislația Moldovei, atât din punctul de vedere al posibilității aplicării, cât, mai mult, sub aspectul ocrotirii drepturilor, se plasează, în opinia noastră, dreptul la păstrarea anonimatului, pe parcursul probatoriului.[1, pag. 276] Anonimatul martorului poate fi păstrat prin aplicarea măsurilor de protecție generale prevăzute de legislația procesual penală.[2, art. 215, art.110]

Declarațiile martorului sunt cele mai importante mijloace de probă pentru stabilirea adevărului pe cauza cercetată, de aceea pentru asigurarea deplinătății, concludenței și pertinentei acestora sunt necesare măsuri de protecție a persoanelor care depun declarații. Codul de procedură penală al Republicii Moldova în art. 110 prevede modalitățile speciale de audiere a martorului și protecția lui care la alin. (1), precizează precum că dacă există motive temeinice de a considera că viața, integritatea corporală sau libertatea martorului ori a unei rude apropiate a lui sunt în pericol în legătură cu declarațiile pe care acesta le face într-o cauză penală privind o infracțiune gravă, deosebit de gravă și excepțional de gravă și dacă există mijloacele tehnice respective, judecătorul de instrucție sau după caz, instanța poate admite ca martorul respectiv să fie audiat fără a fi prezent fizic la locul unde

se află organul de urmărire penală sau în sala în care se desfășoară ședința de judecată, prin intermediul mijloacelor tehnice prevăzute de lege. În asemenea condiții, se impune modificarea continuă a procedurii generale de participare a martorului în probatoriul penal în scopul asigurării securității acestuia. Doctrina juridică tot mai des se adresează la această problemă având în vedere dificultatea ei, determinată de căutarea soluțiilor în asigurarea proporționalității între asigurarea pentru acuzat a unui proces echitabil și dreptul martorului de a beneficia de protecție.

Pornind de la această idee, Codul de procedură penală prevede norme care vin să asigure protecția martorului, având în același timp și sarcina de a asigura rigorile unui proces echitabil. O protecție eficace a martorilor nu trebuie să se reducă doar la protejarea acestora sau, dacă este cazul, a altor persoane împotriva unor dezagremente, ci trebuie, în același timp, să garanteze ca stabilirea adevărului în proces să fie pe cât posibil fiabilă. [1, pag. 277]

Temeiuri pentru aplicarea măsurilor de protecție a persoanei în procesul penal servesc existența stării de pericol în privința persoanelor care dau careva declarații în procesul cercetat, depunerea ori acceptarea depunerii unor declarații privitor la infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave fie depunerea ori acceptarea depunerii unei informații până la începerea procesului penal, declarațiile ce constituie probe concludente în descoperirea infracțiunilor sau în judecarea obiectivă a cauzei penale.

Conform prevederilor legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, [3, art. 14] în cadrul procesului penal pot fi aplicate, în privința persoanei protejate, următoarele măsuri de protecție:

- protecția datelor de identitate;
- audierea cu aplicarea unor modalități speciale;
- schimbarea domiciliului sau locului de muncă ori de studii;
- schimbarea identității, schimbarea înfățișării;
- instalarea unui sistem de alarmă la locuință sau reședință;
- schimbarea numărului de telefon și
- asigurarea protecției bunurilor.

Audierea martorului cu aplicarea modalităților speciale este o măsură de protecție a acestuia în cadrul procesului penal în scopul asigurării colectării și administrării probelor. Această procedură necesită autorizarea judecătorului de instrucție sau a instanței din oficiu, după caz, care emite o încheiere în acest sens, sau la cererea motivată a procurorului, avocatului, martorului respectiv sau a oricărei persoane interesate. Martorului audiat în condițiile respective are dreptul de a comunica altă informație despre identitatea sa reală. Informația despre identitatea sa reală și alte date relevante ce exprimă legătura causală dintre fapta săvârșită și martor se consemnează de către judecătorul de instrucție într-un proces-verbal separat care se păstrează la sediul instanței respective într-un plic sigilat, în condiții de strictă confidențialitate.

Procedeele menționate trebuie să respecte în toate cazurile dreptul acuzatului de a audia persoana, asigurând echitatea procesului declarată de art.6 par.3 al

Convenției Europene a Drepturilor Omului. În acest context, legiuitorul[2, art.90 alin.(12)] a omis să prevadă expres și dreptul martorului a cărui identitate nu este cunoscută la începutul procesului de a-și păstra în secret identitatea pe întreg parcursul procesului dacă sunt temeuri rezonabile de a presupune că viața, sănătatea sa sau a rudelor apropiate poate fi pusă în pericol. În funcție de circumstanțele cauzei, măsurile aplicate pot, evident, să difere. În acest aspect, anonimul martorului poate fi păstrat prin ședință închisă, prin camuflaj de orice formă, prin nedivulgarea identității, sarcina fiind în același timp de a respecta principiul proporționalității între măsurile aplicate și dreptul acuzatului la un proces echitabil. În funcție de circumstanțele cauzei, instanța poate aplica măsura respectivă.[1, pag 278]

Martorul poate fi audiat și în lipsa acestuia în încăperea unde are loc audierea prin aplicarea mijloacelor tehnice speciale și anume prin teleconferință cu circuit închis, unde imaginea și vocea martorului sunt distorsionate astfel încât să fie imposibilă recunoașterea acestuia de către ceilalți participanți, însă învinutului, inculpatului, părții vătămate precum și a apărătorului lor li se oferă posibilitatea de a acorda întrebări martorului.

Specificul audierii persoanei prin intermediul sistemului de video-audio conferință constă în crearea unei transmisiuni directe a imaginii și sunetului între martorul-victimă și judecătorul care audiază cauza, cu opțiuni de comunicare directă pentru ambele părți. Astfel se asigură o protecție sporită a persoanei și posibilitatea de a depune mărturii în condiții de siguranță și confort. În timp ce publicul din sala de judecată, inclusiv acuzatul, urmăresc și aud imaginea și vocea distorsionată a martorului-victimă, judecătorul are posibilitate să vadă persoana în timp real și are posibilitatea să-i adreseze întrebări și să primească răspunsuri directe, de parcă victima ar fi prezentă în aceeași sală.

Declarațiile martorului sau a victimei se înregistrează prin mijloace tehnice video și audio și se consemnează integral într-un proces-verbal. Casetele video sau alte suporturi cu conținutul informației se sigilează cu sigiliul instanței și se păstrează în original la instanță împreună cu copia procesului-verbal al declarației.

Declarațiile martorului sau a victimei audiate în asemenea condiții pot fi utilizate ca mijloace de probă numai dacă sunt confirmate și de alte probe din dosar.

Literatura de specialitate propune ca până la audierea martorului lui trebuie să i se aducă la cunoștință obiectul cauzei. Propunerea de a declara despre faptele și circumstanțele pe care le cunoaște poate fi făcută fie prin informarea martorului despre cauza care se urmărește și în legătură cu care el a fost citat, fie prin amintirea fenomenului a cărui martor el a fost. În cazul în care se efectuează o audiere suplimentară, aceste chestiuni sunt în plus. În asemenea cazuri se poate de pus direct întrebarea.

Pentru a avea o audiere eficientă, este necesar de respectat anumite reguli, și anume:

Audierea este o expunere liberă a martorului asupra împrejurărilor pe care

le cunoaște. Pe parcursul audierii pot fi puse întrebări de concretizare. Acestea pot fi puse și după ce martorul a expus tot ce cunoaște. Pot fi propuse și înaintate anumite probe (spre exemplu corpurile delictive), pentru a constata atribuția martorilor la acestea sau existența unor informații privind proveniența sau importanța acestor probe.

Declarațiile martorilor se detalizează pentru ca mai eficient să poată fi verificate. În legătură cu aceasta sunt constatate sursele de informare, în legătură cu care martorul a memorizat anumite detalii ale fenomenului și cum acestea pot fi verificate, care din alte persoane poate fi audiată, în care documente pot fi anumite date. Nu se poate de pus întrebări care cer nu informare factologică, dar opinii, presupuneri, etc.

În cazul în care martorul declară despre încălcarea unor atribuții de serviciu de către unele persoane, este necesar de a pune întrebarea care anume acte normative care reglementează această activitate au fost încălcate. Aceasta se verifică prin analiza actelor normative respective.

În cazul în care se constată contradicții între declarațiile anterioare și cele prezente sau între declarațiile martorului și altor martori sau altor persoane, se pun întrebări pentru descoperirea motivelor acestor contradicții, cât și pentru înlăturarea lor.

Sugestiile sunt întrebările care prin formularea sa sugerează răspunsul dorit. Așa spre exemplu, întrebarea corectă va fi: „avea învinuitul ceva în mână?”. Întrebarea sugestivă va fi: „avea învinuitul în mână o geantă?”. Întrebările care nu se referă la premisa probelor sunt întrebările din care nu se poate deduce concluzia.

În timpul audierii martorilor pot fi întocmite scheme pe care el le semnează. Dacă în timpul audierii, martorul a utilizat anumite scheme, înscrieri sau documente, se recomandă ca acestea să fie anexate la dosar.

Până la judecarea cauzei, martorul poate depune declarații în cadrul urmării, acestea pot fi date citire în instanță. Darea citirii declarațiilor martorului poate avea loc în cazul când acesta are intenția de a pleca pe o durată îndelungată de timp peste hotarele țării. Alte motive întemeiate pot fi boala gravă. Judecătorul de instrucție determină dacă este sau nu motiv întemeiat. În asemenea cazuri procurorul înaintează un demers judecătorului de instrucție în care poate solicita audierea acestui martor. Această regulă este o derogare de la regula generală potrivit căreia probele trebuie examinate într-un proces judiciar public. În vederea asigurării principiului „egalității armelor” consfințit de art. 6 al CEDO la audiere participă activ și celelalte părți. Părțile au accesul liber la martor, având dreptul de a-i pune întrebări. Procesul verbal este întocmit de către judecătorul de instrucție. În cadrul judecării cauzei se dă citire procesului verbal, fără ca martorul să fie citat în instanță și această probă are aceeași valoare probantă ca și probele examinate nemijlocit de către instanța de judecată. Declarațiile martorilor sunt consemnate în procesul verbal.[4]

Audierea martorului sau a victimei în condiții speciale este pe larg aplicată în ședințele de judecată din SUA și Uniunea Europeană (UE), această abordare

inovatoare a procesului de depunere a mărturiilor este în corespundere cu principiile standarde internaționale și regionale în domeniul protecției și asistenței victimelor traficului de ființe umane, precum cele ce se conțin în Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate și în Convenția Europeană privind lupta împotriva traficului de ființe umane. Conceptul a contribuit direct la realizarea obiectivelor propuse în Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2010-2012 precum și la alte documente de politici din domeniu. Echipamentul dat de asemenea corespunde cerințelor și oportunităților prezente deja în legislația procesuală penală a Republicii Moldova.

În Republica Moldova una astfel de sistem inovativ de video-audio conferință a fost lansat oficial la data de 21 septembrie 2012, în Chișinău instalat în cadrul Curților de Apel și Procuraturilor din Bălți, Cahul și Chișinău, acoperind astfel cele trei zone geografice ale Republicii Moldova: nord, centru și sud. Această lansare a fost realizată în cadrul proiectului «Consolidarea capacităților pentru investigarea și urmărirea penală a infracțiunilor de trafic de persoane în Moldova», finanțat de Departamentul de Stat al SUA cu susținerea Ambasadei SUA în Republica Moldova și implementat de Organizația Internațională pentru Migrație (OIM), Misiunea în Republica Moldova, în parteneriat cu Guvernul Republicii Moldova.[5]

Având scopul de a asigura o mai bună protecție și o siguranță sporită victimelor-martori expuși diverselor riscuri pe parcursul procesului penal, noul concept de audiere este mai ales relevant în cazul victimelor-martori care au avut de suferit de pe urma traficului de persoane. Persoanele din această categorie au necesități speciale de asistență medicală și psihologică, dar mai cu seamă de protecție fizică, necesități care trebuie abordate corespunzător pentru a asigura eficiența eventualelor depoziții în procesul penal. În acest context, datorită noului echipament, care este utilizat în ședințele de judecată, martorii și victimele exploatării sexuale și prin muncă, ale abuzului și violenței au posibilitatea și dreptul de a participa în ședințe și a depune mărturii în condiții de siguranță, fără a risca a fi supuse revictimizării sau audierii multiple. Acest fapt contribuie la asigurarea respectului și protecției drepturilor victimelor și care sporesc calitatea urmăririi și judecării cazurilor de trafic.

În același timp, investigarea și judecarea infracțiunilor împotriva copiilor, în special exploatarea sexuală și violență în familie, pot fi și mai problematice pentru organele de drept. Copiii victime sau martori pot fi traumatizați în urma experienței abuzului și sunt de regulă mai afectați de audierile oficiale, făcând procesul de obținere a mărturiilor și mai anevoios. De aceea, pe lângă echipamentul de audio – video conferință, unele sedii ale instanțelor de judecată sunt dotate și cu un local special pentru audierea copiilor în condiții de siguranță, astfel contribuind la respectarea interesului superior al copilului, în conformitate cu instrumente legislative internaționale și naționale din domeniu.

În concluzie putem afirma precum că, din prevederile art.110 alin.(9) CPP reiese că puterea probantă a declarațiilor martorilor anonimi este insuficientă în cazul în care nu există alte probe.

În faza de urmărire, audierea martorului respectiv poate determina elaborarea de noi versiuni pentru asigurarea unei urmăriri efective. În acest aspect, considerăm că audierea martorului anonim în fazele prejudiciare nu determină necesitatea unui material probatoriu suficient sau în care deja este demonstrată culpabilitatea acuzatului. În cazul în care solicitarea este înaintată în faza de judecată audierea martorului anonim poate avea loc, în opinia unor savanți[1, pag. 290], doar după prezentarea întregului material probatoriu. Din aceste considerente, se solicită completarea art. 370 CPP cu un alineat nou care ar prevedea: „Martorii față de care sunt aplicate modalități speciale sunt audiați după prezentarea celorlalte probe ale acuzării”; în cazul în care acuzarea nu prezintă alte probe, audierea martorilor anonimi poate fi refuzată de instanță. De asemenea, când se va pune în discuție chestiunea privind audierea martorului anonim, instanța va trebui să dea apreciere situației date, care în fiecare cauză penală este specifică, inclusiv va constata dacă trebuie ținut în secret numele acestuia, dacă trebuie prezentat fizic, deghizat sau mascat ori dacă în toate cazurile este necesară o teleconferință.

De reținut, că în actuala reglementare de la alin.(1) art.110 CPP este posibil refuzul aplicării modalității speciale de audiere pe motivul inexistenței mijloacelor tehnice respective. Deci, pentru a nu avea confuzie în interpretarea art.110 alin. (1) CPP, considerăm că expresia „dacă există mijloace tehnice respective” trebuie exclusă, aceasta pentru a asigura libertatea de utilizare a mijloacelor de protecție și nu numai de audiere, propunând un spectru mai larg de oportunități pentru instanțe care ar putea fi preluate din Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal.

De remarcat că asupra admisibilității mărturiilor anonime influențează și statutul martorului audiat. Astfel, în cazul ofițerilor de poliție sau al altor reprezentanți ai structurilor statale de forță ce au sarcina de luptă cu criminalitatea, audierea acestora se confruntă cu probleme serioase în ceea ce privește echitatea procesului. În aceste condiții, audierea polițiștilor cu păstrarea anonimatului impune restricții suplimentare în raport cu martorii anonimi ordinari. Chiar dacă există un pericol, audierea polițistului cu păstrarea anonimatului poate fi doar o măsură excepțională, având în vedere misiunea acestor organe de a duce lupta cu criminalitatea. Așadar, se impune completarea art.110 CPP. cu mențiunea că „audierea polițiștilor sau a altor reprezentanți ai organelor de forță în calitate de martori, cu aplicarea măsurilor de protecție, este o măsură excepțională și este admisibilă doar pentru confirmarea altor probe în acuzare”.

Prin urmare, acest serviciu va crea condiții pentru o cooperare mai eficientă la nivel național și regional dintre ofițerii de urmărire penală și procurori prin eficientizarea activităților de protecție, precum și va contribui la investigarea și urmărirea traficului de persoane și a infracțiunilor conexe.

Necesitatea implementării acestei activități reiese din contextul specific al

fenomenului criminalității specifice în Republica Moldova, în condițiile în care succesul urmăririi penale adesea depinde de depozițiile victimelor-martori împotriva infractorilor, precum și de disponibilitatea lor de a dezvălui informațiile relevante despre infracțiune și despre criminali. Din păcate, cooperarea victimei-martor cu organele de drept este de cele mai multe ori condiționată de siguranța și confortul care-i pot fi oferite acesteia pe durata procesului penal, iar asigurarea acestor condiții este adesea anevoioasă. Anume depășirea acestei provocări a fost urmărită prin aplicarea acestor modalități și instalarea noului echipament pentru asigurarea măsurilor de protecție și asistență directă pentru victimele-martori.

Bibliografie

1. Dolea Igor, *Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat*, Editura Cartea Juridică, Chișinău, 2009, 416 p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003 publicat la data de 07.06.2003, în Monitorul Oficial Nr. 104-110, art. Nr. 447, intrat în vigoare la data de 12.06.2003, art. 215, art.110.
3. Legea Republicii Moldova nr. 105 din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, art. 14.
4. Comentariul Codului de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003.
5. Lansarea oficială a echipamentului video-audio conferință, care va permite victimelor și martorilor expuși diverselor riscuri să facă declarații prin intermediul unei rețele video-audio dintr-un loc securizat, <http://www.iom.md/index.php/ro/media-center/relize-de-presa/206-better-protection-and-security-to-victims-witnesses-during-criminal-proceedings>.
6. Gheorghită Mateuț, *Protecția martorilor. Utilizarea martorilor anonimi în fața organelor procesului penal*, Editura Lumina Lex, București, 2003.